

Lidelsens problem

"If the universe is so bad... how on earth did human beings ever come to attribute it to the activity of a wise and good Creator?"

- C.S. Lewis, *The Problem of Pain*

Vi hører ofte at grunnen til at noen ikke er gudstroende er all lidelse og ondskap i verden, fra jordskjelv til hungersnød, krig og folke-mord. I media er det på mange måter blitt en debattstopper i intervjuer med ateister og agnostikere. Nevner noen "Det ondes problem" eller mer spesifikke hendelser som Holocaust eller at tsunamier som tar livet av hundretusener, får de aldri oppfølgingsspørsmål. I stedet etterlates et inntrykk av at man har gjennomskuet gudstro. Alle forsøk på svar er lettvintheter og lureneri. Og verre enn alt; det er direkte ufølsomt. Dermed målbinder man ellers kritiske journalister, selv i kristne aviser. Det oppfattes som empatisk, moralsk og intellektuelt redelig å henvise til Det ondes problem. For dette er umulig å løse.

En årsak er muligens at kristen filosofi er lite kjent, og ikke bare blant journalister. Jeg har aldri hørt en preken i Den norske kirke der Det ondes problem er behandlet tankemessig. Saken blir ikke bedre av at media nærmest ser ut til å bevege seg på autopilot, man er kritisk til kristne og ikke til kritikken. Få ser ut til å kjenne til at Det ondes problem behandles svært seriøst og grundig i fagfilosofien. En konklusjon fra de seneste tiårene er for eksempel at det ikke er noen logisk selvmotsigelse mellom eksistensen av en god og allmektig Gud, og lidelse og ondskap.

Berettiget å tro på Gud, selv om vi ikke har alle svar

Men sett at vi tar feil i at det er løst, eller at det muligens ikke er løst godt nok. Er det da rasjonelt berettiget å avvise gudstro? Nei, ikke uten videre. En diskusjon om Guds eksistens handler ikke bare om Det ondes problem. Den kan ikke løsrives fra andre argumenter. Vi må unngå et tunnel-syn som utelukker andre grunner som kosmologiske argumenter, den tilsynelatende fininnstillingen av naturen, moralske argumenter eller annet til å regne det som mulig, rasjonelt og sannsynlig at Gud eksisterer.

Skal Det ondes problem veie tyngre, må det være i stand til å vise at gudstro er logisk selvmotsigende, uansett. Om dette ikke skjer kan ikke Det ondes problem i seg selv overvinne gudstro rasjonelt. Det gjelder

selv om vi ikke skulle finne plausible løsninger på andre sider ved problemet, eller tror vi kan komme til å finne noen. Vi må rett og slett vurdere flere argumenter for og i mot Guds eksistens. Oppfatter vi de positive grunnene som mer tungtveiende, er vi berettiget til å tro på Gud selv om det også finnes grunner til ikke å tro.

Dette betyr ikke at vi kan hoppe over Det ondes problem. Det er i høyeste grad både vanlig, viktig og vrient. Vi må ta det på alvor. Men skal vi gjøre det, må vi også være rasjonelle og ryddige. Ikke minst kan det kreve å ha tungen rett i munnen siden det er snakk om flere til dels svært ulike spørsmål. Det er lett å gå seg vill, eller hoppe fram og tilbake i diskusjonen. Ofte forvirrer vi mer enn vi forklarer. Vi må dermed være presise og nøyaktige. En politisk diskusjon er noe annet enn en planetarisk. Det hjelper ikke å henvise til gangetabellen hvis det vi diskuterer er grammatikk. Når en problemstilling for mange i tillegg – eller kanskje først og fremst – handler om umiddelbare og sterke følelser knyttet til sykdom og savn, kan det være vanskelig å tenke rasjonelt om problemet.

Min erfaring er samtidig at det å reflektere over lidelsens problem i gode stunder har vært til hjelp når jeg selv opplever noe vondt. Ikke ved at smerten blir mindre, men ved at tankene blir annerledes.

Flere ulike problemstillinger

Det ondes problem handler på den ene siden om *naturlig lidelse* – katastrofer, smerte og død over hundrevis av millioner år, som følge av rent naturlige årsaker. Kan vi virkelig tro at det er en mening i at et rådyr dør alene i smerte under en tilfeldig skogbrann?¹ Vi rystes og opplever subjektivt at det er for mye vilkårlig lidelse til at Gud kan finnes. På den andre siden handler problemet om *moralsk ondskap* – at mennesker kan velge å påføre andre enorm lidelse og grusom død. Kan vi virkelig tro på en Gud som sitter stille og ser på slik bevisst ondskap? Hvordan kan han da være god og allmektig?

Det ondes problem kan sorteres i mange problemstillinger. Noen av disse spør om vi kan *forsvare*² at det ikke er logisk selvmotsigende å tro på Gud i en verden med lidelse, andre spør om vi kan *forklare* grunner til at Gud kan ha skapt en slik verden. Skal vi gjøre en enkel inndeling kan vi for det første se på tre ulike problemstillinger. For det andre må vi se på det som nok er det viktigste for mange – det som rett og slett har å gjøre med trøst og støtte, omsorg og hjelp og i det hele tatt medmen-

neskelig varme. Det er like feil å gi filosofiske svar til sørgende som det er å drive sjelesorg når noen arbeider med tankemessige utfordringer. Vi hjelper ingen tsunamiofre i Japan ved å sende gode ønsker eller gode svar – i kriser gjelder det å gi praktisk hjelp.

Nettopp det praktiske problemet er for mange langt større enn det filosofiske. Dermed bør en tenke over konsekvensen av å si at Det ondes problem gjør at alle bør ta avstand fra kristen tro. Gjennom historien finner vi mange eksempler på at nettopp kristen gudstro har vært en sterk motivasjon for å hjelpe i nød og bekjempe lidelse. Hvis det vi ønsker er praktisk hjelp når vi selv eller andre har det vondt, er det ikke sikkert at den beste løsningen er å bekjempe noe som motiverer mennesker til å yte slik hjelp. Det betyr ikke at vi skal gi slipp på ærlighet og kritisk tenkning. Men det kan være at vi bør ta oss god tid til å vurdere om det kan finnes rasjonelle kristne svar på Det ondes problem. Det er en dårlig strategi å avvise på polemisk grunnlag løsninger som fungerer i praksis.

Det er ikke slik at det kun er gudstroende som har noe å gjøre rede for på dette området. Alle mennesker og virkelighetsforståelser må forholde seg til lidelse og spørsmålet om hvorfor vi bør hjelpe vår neste. Lidelse og ondskap forsvinner ikke om vi fjerner kristen tro. Det kan til og med være slik at vi får mindre grunn til å kjempe for andres beste dersom kristendommen forsvinner. Et gnostisk livssyn kan friste oss til å søke å unnsnippe denne verden, fremfor å hjelpe mennesker i nød. En hedonistisk løsning kan gjøre oss opptatt av å maksimere egen nytelse, ved å unngå møtet med lidelse eller primært bekjempe den ved sterke rusmidler.

La oss derfor skille problemstillingene fra hverandre før vi ser nærmere på hver enkelt.

I: Tre filosofiske problemer

Det første filosofiske problemet er det såkalte *logiske problemet*. Er det *selvmotsigende* å kombinere eksistensen av en god og allmektig Gud med eksistensen av lidelse (enten denne skyldes naturkatastrofer eller menneskelig ondskap)? De seneste tiårene har imidlertid en rekke fagfilosof³ argumentert for at man ikke kan vise at dette faktisk innebærer en selvmotsigelse, blant fordi man da må vise at Gud ikke kan ha noen grunn til å tillate lidelse.

Det andre problemet er om det er *usannsynlig* med en god og allmektig Gud når det finnes lidelse. Også her er det vanskelig å vise tankemes-

sig at dette faktisk er usannsynlig, ikke minst fordi sannsynlighet her handler om størrelser som det ikke er enkelt å tallfeste.

Samtidig blir disse problemene – særlig sistnevnte – diskutert videre blant filosofene, dels fordi noen så sterkt *føler* at det er usannsynlig med en god og allmektig Gud i en verden som vår. En slik opplevd eller intuitiv usannsynlighet gjør at dette er en viktig og vanskelig diskusjon.

Det tredje problemet, som for så vidt også kan gi svar på det andre, er det som kalles for *teodicé* – altså forsøk på finne *gode nok grunner til at Gud tillater lidelse*. Dette er en viktig diskusjon, men selv om vi ikke skulle komme helt i mål, endres ikke konklusjonene fra de to første punktene. Lidelse gir ingen rasjonell berettigelse til å avvise Guds eksistens. Det finnes til og med gode forsøk på å vise at lidelse kan ha positiv betydning og ikke bare bidrar negativt i en samtale om Guds eksistens.⁴

II: Den emosjonelle utfordring

Det er ikke en rasjonell selvmotsigelse å tro på en god og allmektig Gud selv om vi ikke vet hvorfor døden og lidelsen rammer akkurat der og da eller meg og mine nærmeste. Samtidig er nok dette kanskje det vanskeligste for mange. Vi snakker om det emosjonelle, om reelle møter med lidelse og opplevelse av det totalt meningsløse i hvem dette rammer. La det ikke være noen tvil om at lidelse og opplevd ondskap er forferdelig og rystende, ikke minst for kristne som vet at vi er kalt til å bekjempe dette i tanker, ord og gjerninger.

I slike situasjoner trenger vi ikke filosofi, men nærhet, trøst og støtte. Vi skal ikke gå nærmere inn på dette her; vi finner godt stoff andre steder.⁵ Men det er viktig å forstå at våre svar kan være av ulike slag. For mange prester og sjelesørgere er det nærliggende å tenke at når man møter Det ondes problem er det primært en emosjonell utfordring. Dermed kan vi støte fra oss kloke mennesker som ikke får svar på intellektuelle problemer. De møter i stedet en kirke som de opplever avfeier filosofiske spørsmål med psykologiske svar.

III: Den praktiske utfordring

Som allerede nevnt handler Det ondes problem mer enn filosofi og følelser. Selv om vi skulle ha alle gode svar og være verdensmestere i sjelesorg, krever problemet også at vi avhjelper lidelser og katastrofer i praksis. Når tragedien rammer har vi som samfunn, menigheter og enkelt-

personer plikt til å stille opp og hjelpe, noe som til tider kan kreve overmenneskelig motivasjon og offervilje, gavmildhet og raushet.

Det beste svaret på dette problemet må være det som best motiverer oss til innsats. Da kristen tro fikk gjennomslag i Romerriket var en av årsakene at kristne var så oppofrende under katastrofer og pestperioder, slik sosiologen Rodney Stark viser i *Rise of Christianity*.⁶ Det er dermed vanskelig å se at en skrinlegging av kristendommen og Jesus som forbilde skulle sette oss bedre i stand til å løse den praktiske utfordringen i Det ondes problem.

Er lidelse et gyldig logisk argument mot Guds eksistens?

Som nevnt var det lenge en anklage mot gudstro at det ikke var logisk mulig å kombinere troen på en god og allmektig Gud med eksistensen av lidelse og ondskap. La oss dermed se nærmere på denne argumentasjonen.

Det ondes problem kan formuleres logisk på ulike måter.⁷ Den enkleste formen er å si at

(A1) Hvis det fantes en Gud, ville det ikke eksistere lidelse

(A2) Lidelse eksisterer

(A3) Dermed eksisterer ikke Gud

Konklusjonen henger imidlertid på om premiss (A1) er sant, siden det er få som betviler premiss (A2), noe som ikke er gitt av selve argumentet. Dermed må premissene konkretiseres slik at vi forstår mer av hva som egentlig ligger i det. En mer detaljert versjon må dermed formuleres:

(B1) Hvis Gud er god vil han at ingen skal lide

(B2) Hvis Gud er allmektig er han i stand til å gjøre det slik at ingen lider

(B3) Det finnes noen som lider

(B4) Dermed er Gud enten ikke god, eller ikke allmektig eller finnes ikke

Siden det er filosofisk meningsløst å snakke om en Gud som ikke er god eller ikke allmektig (da snakker vi i stedet om Djevelen eller en alien som Supermann, eller vi hevder at menneskelig språk ikke kan uttrykke Guds egenskaper), kan vi avvise eksistensen av enhver klassisk Gud, selv om argumentet alene strengt tatt ikke kommer lenger enn til konklusjon (B4).

Men holder argumentet? Nei, det henger på premiss (B1) og (B2) som begge er problematiske. En reformulering viser hvorfor.

(B1') Hvis Gud er god vil han at ingen skal lide *hvis han ikke har grunn til noe annet*

(B2') Hvis Gud er allmektig er han i stand til å gjøre det slik at ingen lider, *med mindre det bryter med hva som er mulig innenfor rammene for allmakt*

(B3) Noen lider

(B4') Gud er enten ikke god, eller ikke allmektig eller finnes ikke *eller har grunner til å tillate lidelse*

Skal vi bruke Det ondes problem som et avgjørende logisk argument må vi med andre ord vise at det ikke er mulig at det kan finnes noen som helst grunn til at Gud tillater lidelse. Vi skal være svært forsiktige med sammenligninger, men det finnes eksempler på at noe godt kan komme etter – eller ut av – noe vondt. Skal jeg vinne 50 km i Ski-VM trenger jeg ikke bare en smart taktikk eller gode ski, jeg må plage meg med beinhard trening i mange år. Et godt resultat forutsetter mange vonde anstrengelser. Skal jeg fjerne en kreftsvulst, må jeg skjære i pasienten som for sin del må godta smerter og opptrening etterpå. Jeg hadde ikke vært en moralsk god lege om jeg nektet å operere fordi det ville påføre plager før pasienten ble frisk.

Uten å strekke sammenligningene for langt ser vi at det for noen tilfeller av lidelse finnes gode nok grunner til at en person er moralsk forpliktet til å tillate denne lidelsen.

Oppfølgingsspørsmålet blir da ofte om ikke Gud kunne skapt en verden uten lidelse (eller i hvert fall med *mindre lidelse*) og likevel oppnådd det best tenkelige resultatet? Er ikke Gud ansvarlig for det onde, siden Gud har skapt en slik verden?

Ja, har Gud skapt den fysiske virkeligheten er Gud til syvende og sist ansvarlig for muligheten for lidelse og ondskap. Men det betyr ikke at Gud må være ond. Det er mulig å være kausalt ansvarlig uten å være moralsk ansvarlig. Det er ikke Gud som har gjort det onde. Vi kan ikke avskrive oss ansvaret for våre egne handlinger. Og det onde som vi gjør kan Gud vende til det gode for å "berge mange menneskeliv"⁸.

Selv om vi kan forstå eksemplene over, er det ikke enkelt å forstå nødvendigheten av lidelsen i verden rundt oss, som har vært der i millioner av år. Et svar vil kreve så mye overblikk og innsikt i allmaktens begrensinger og muligheter, samt konsekvenser av ulike valg, at man må være

“Det er like feil å gi filosofiske svar til sørgende som det er å drive sjelesorg når noen arbeider med tankemessige utfordringer.”

Gud for å se det. Er virkelig allmakt å kunne gjøre hva som helst? Kunne ikke Gud ha skapt oss rett inn i himmelen eller slik at vi aldri kunne bruke vår frie vilje til å velge annet enn godt? Kunne ikke Gud ha skapt en så ufarlig verden at vi aldri ble alvorlig skadet? Er det ikke nok for Gud med en verden der vår vilje er i fokus og alt det handler om er å forstå at vi må velge ham for ikke å gå fortapt?

Men at Gud er allmektig betyr kun at han kan gjøre alt som er mulig. Gud kan ikke skape flere runde firkanter enn meg. En ungar kan ikke være både gift og ungar, selv om vi setter Gud på jobben. Skal vi argumentere for at Gud burde unngått en risikofylt verden som vår (og ikke kun en risikofri som den nyskapt jord), måtte vi sannsynliggjøre at Gud ikke *kan* ha gode grunner til å skape vår verden. Selv om vi ikke forstår eller føler at all (eller noe) lidelse er *absolutt* nødvendig, er det ikke *logisk umulig* at det kan være grunner til den. Kan vi i tillegg vise at vi (i hvert fall i én logisk mulig verden) kan tenke oss en grunn til at Gud kan tillate lidelse, er det ikke rasjonelt berettiget å si at det er selvmotsigende med lidelse i en verden skapt av Gud.

Innebærer eksistensen av et allmektig og godt vesen nærmest per definisjon en som vil og kan eliminere all ondskap? Nei, det eneste vi kan vise er at Gud vil eliminere ondskap *så mye som mulig* uten enten å *miste et større gode* eller å *forårsake et større onde*.

Vår frie vilje som en forklaring?

Et eksempel⁹ på en slik mulig grunn (i én logisk mulig verden, som ikke trenger å være vår) er at en verden der det finnes personer som er signi-

fikant frie (og som av sin frie vilje kan utføre flere gode enn onde handlinger), er mer verdifull – hvis alt annet er likt – enn en verden som ikke har noen frie personer i det hele tatt. At en person er signifikant fri betyr at Gud kan skape frie personer, men han kan ikke *bestemme* at de bare skal gjøre det gode. Det er heller ikke noe i den fysiske verden (for eksempel mine gener eller min biokjemi) som alltid kan tvinge meg til å gjøre rett. For hvis det er slik, er vi ikke signifikant frie – vi gjør ikke det som er rett av vår frie vilje. Det oppleves forskjellig om noen forteller meg av sin frie vilje at hun elsker meg eller om noen retter en pistol mot hodet hennes og truer henne til å si det. Det er ikke det samme å høre en papegøye si at den elsker meg som høre en person si det.

Vår frie vilje kan være en del av forklaringen, siden Gud for å skape mennesker med mulighet for å velge det moralsk gode, også måtte gjøre det mulig for dem å velge ondskap. Og Gud kan ikke gi frihet til å gjøre ondt og på samme tid hindre dette. At frie mennesker misbruker sin frihet, teller ikke mot Guds allmektighet eller godhet.

Men kan det ikke finnes minst én logisk mulig verden der alle mennesker faktisk alltid velger det gode? Vil ikke det vise at vår verden ikke er nødvendig, for da kunne Gud realisert kun den andre verdenen? Spørsmålet er da om det faktisk er mulig for Gud å realisere en slik verden der menneskene samtidig fortsatt er signifikant frie. Så lenge det er opp til meg hva jeg kommer til å velge, kan ikke Gud skape en verden der jeg kun velger det gode – i hvert fall ikke en verden som har noen lengde i tid (en verden som varte kun noen sekunder er lite interessant). I så fall må Gud overstyre min frie vilje, siden jeg kommer til å velge noe galt så lenge det er mulig å velge noe galt, og verden varer lenge nok (for eksempel i all evighet).

Er det *sannsynlig* at en god og allmektig Gud vil tillate så mye lidelse?

Selv om det ikke lar seg vise at det er en logisk motsetning mellom Guds eksistens og lidelsen, opplever mange at dette ikke styrker troen på at det finnes en Gud i en verden som vår. Vi er da kommet til det som ofte kalles for det *evidensielle* problem. Spørsmålet er da ikke om det er mulig at Gud kan noen grunner til å tillate lidelse, men hvor *sannsynlig* det er.

Betyr ikke en overveldende mengde lidelse at det er helt usannsynlig med en Gud? Er ikke omfanget så rystende at vi bare må resignere? Er

det ikke nesten umoralsk å snakke seg bort fra den ufattelige mengden smerte verden har båret gjennom alle tider?

Men selv om dette rører oss på det sterkeste, fraskriver det oss ikke ansvaret fra å bruke både hodet og hjertet. La oss derfor forsøke å se på dette som et argument. Er det overbevisende? Kan forutsetningene forsvares? Hva tenker vi på når vi snakker om summen av lidelse? Hvis dette er ment som det normalt brukes må vi tenke oss en sum (Σ) av enkeltindividers (enten vi her tenker på dyr eller mennesker) lidelse (l fra l_1 til l_n) gjennom mange millioner år. Dette kan vi mer formelt sette opp som $\Sigma (l_1+l_2+\dots+l_n) = L$. Det er imidlertid slik at *ingen opplever denne summen*. Summen av all lidelse har ingen eksistens for noen. Det maksimale som oppleves er den enkeltes lidelse, og denne kan for noen være rystende inn til margin. Men det er noe annet enn summen av lidelse for alle dyr og mennesker til alle tider.

Vi hører av og til også at noen har hatt så vonde liv at det hadde vært bedre om de ikke var født. Dette er forståelig, velment og høres plausibelt ut. Men skal dette oppfattes som et argument må vi blant annet ta bort muligheten for at lidelse kan kompenseres. Det blir imidlertid å forutsette hva som skal bevises. Det er ikke rasjonelt når noen hevder (ofte underforstått eller implisitt) at *siden* det ikke finnes noen Gud som kan gi oss evig liv, kan Gud ikke kompensere for lidelse, *dermed* finnes ikke Gud.

Videre kan ingen høste en fordel av ikke å være født. Er jeg ikke til, kan jeg ikke få noen fordel. Det er rasjonelt meningsløst å si at en som ikke finnes kan ha en fordel av noe som helst.

Dermed gjør noen en vri. Selv om ingen opplever summen av all lidelse, oppleves det som *sløseri* å skape verden på en måte som forutsetter så mye lidelse, selv lenge før det fantes mennesker.¹⁰ Vi skal se mer på dette når vi kommer til avsnittet om vi kan tenke oss gode grunner til at Gud tillater lidelse. Det vi snakker om nå er imidlertid ikke hva som kan finnes av slike grunner, men om vi mener det er riktig å kalle det usannsynlig at Gud kan eksistere i en verden med så mye lidelse. Skal vi snakke om sannsynligheter som mer enn intuisjon, må vi forsøke å tallfeste det (innenfor rimelighetens grenser). Men det synes ikke mulig, selv om vi forsøker oss på formaliseringer.

I en formalisering hjelper det med tall. Men samtalen kommer ikke videre av å sette opp sannsynlighet (P) på følgende fasong: $P((G)/(E)) < 0.5$

altså at det er mindre enn 50 % sannsynlighet at (G) en allmektig, allvitende og god Gud eksisterer gitt (E) at ondskap eksisterer. Det som her sies er at skal det være rasjonelt berettiget å avvise Guds eksistens, må sannsynligheten for at Gud finnes i en verden med lidelse være lavere enn sannsynligheten for at Gud finnes.

Siden dette ikke fører fram må vi anvende andre måter å tenke sannsynlighet. Et alternativ kan være å forsøke en **personalistisk** tolkning, altså min personlige oppfatning av hva som er sannsynlig. Vi kommer aldri unna private meninger i samtaler om lidelse, de kan tvert i mot være de viktigste vi må ta opp. Men de kan vanskelig brukes som et avgjørende filosofisk argument, for ikke å si som grunnlag for en allmenn sannsynlighetsvurdering.

En annen måte er en **logisk** tolkning, altså om det logisk selvmotsigende at sannsynligheten er større enn (for eksempel) 50 %? Men da er vi tilbake på det logiske problemet som vi har vist over at ikke holder vann.

Den tredje måten er en mer vanlig sannsynlighetsvurdering av hvor ofte noe inntreffer, **frekvensen**, antallet forekomster av avgrensede muligheter. Dette kan vi litt enkelt kalle for et "terningkast"-perspektiv. Men som vi har vært inne på kan vi ikke kvantifisere det ondes problem på den måten. Hvilke frekvenser snakker vi om? Hva er måleenheten? Hva er mulighetene – tallmessig beskrevet? Hva er eventuelt gevinsten?

Det er ikke underlig at det har vist seg umulig¹¹ å bli enige om noen tallmessig sannsynlighet som kan brukes til å avvise Guds eksistens. Og klarer vi ikke å finne en slik, kan ikke et evidensielt argument avgjøre om Gud er til.

En mulig tankemessig utfordring her er hvorvidt vi som mennesker kan stille krav til Gud. Nå er dette en vinkel som er vanskelig å forsvare rasjonelt (hvordan kan begrensede og ofte selvsentrerte mennesker stille seg til dommer overfor en allgod, allmektig og allvitende Gud?). Men siden det vi snakker om her er mindre ambisiøst enn en filosofisk falsifisering, slipper vi ikke unna å vurdere hvordan vi kan mene at det er berettiget å tro på Gud når verden er som den er.

Men finnes det gode nok grunner?

Hvis Gud skal ha noen grunner (som vi kan akseptere) til å tillate lidelse kan ikke disse være tilfeldige eller bagatellmessige. De må være svært

gode. Skal vi være strenge kan vi sette opp noen krav til hva slike grunner må oppfylle.¹²

(G1) De må være nødvendige – Godene som oppnås ved å tillate denne lidelsen kunne ikke ha inntruffet uten ved å tillate denne lidelsen eller en lidelse som var verre.

(G2) Det må være en god nok kompensasjon – Godene som (til syvende og sist) oppnås ved denne lidelsen må kompensere godt nok for lidelsen.

(G3) De må være berettigede – Den som tillater lidelsen må ha rett til å tillate den.

Dette kan oppsummeres i en noe enklere formulering av Det ondes problem, enten vi nå setter det opp som et logisk eller evidensielt problem.¹³

(1) Hvis det finnes en Gud vil det ikke eksistere vilkårlig og meningsløs lidelse

(2) Minst én vilkårlig og meningsløs lidelse eksisterer

(3) Dermed finnes ikke Gud

Kan vi så finne noen udiskutable tilfeller av vilkårlig og meningsløs lidelse? Det er faktisk ikke så lett som det kan synes. Vi kan fort komme til å måtte forutsette det som skal bevises. Ateisten William Rowe antyder utfordringen når han nettopp fokuserer på om det er gode nok grunner til at Gud kan tillate lidelse.¹⁴ Argumentet er (forenklet) som følger:

(1) Vilkaerlig og meningsløs ondskap eksisterer

(2) Hvis Gud eksisterer, så eksisterer ikke vilkaerlig og meningsløs ondskap

(3) Derfor eksisterer ikke Gud

Hvordan skal vi så se på dette argumentet som i litt ulike varianter er blitt mye diskutert i religionsfilosofisk debatt de seneste tiårene? Holder det mål?

For det første er det ingen tvil om at argumentets konklusjon følger logisk av premissene. Kan vi vise at premissene er sanne, har vi også vist at konklusjonen er sann og argumentet sunt. (1) synes riktig ut fra vår erfaring og (2) er et premiss mange teister vil holde for å være riktig

Det er generell enighet om at dette er et viktig argument, men det finnes ulike måter å besvare det. En respons foreslått av Rowe selv er å

benekte konklusjonen. I stedet for å si at Gud ikke finnes fordi det eksisterer vilkårlig og meningsløs ondskap, sier vi rett og slett at (ekte) vilkårlig og meningsløs ondskap ikke eksisterer, fordi Gud finnes.¹⁵ Vi benekter med andre ord premiss 2, selv om vi ikke selv kan vise at slik ondskap ikke finnes. Men siden det heller ikke er mulig å vise at den finnes, er vi like langt – hvis dette er det eneste motargumentet vi har å komme med. Som nevnt i innledningen kan vi imidlertid ha andre gode argumenter.

I stedet for å gjøre det berettiget å avvise Gud på grunn av Det ondes problem viser Rowes omformulering at det nettopp ikke er berettiget å bruke dette til å avvise Gud. En diskusjon om Guds eksistens må føres med andre argumenter.

En mulig teodicé?

Som vi har vært inne på er spørsmålet om det virkelig er *nødvendig* å finne (mulig) gode grunner til at Gud tillater vilkårlig og meningsløs ondskap – altså formulere teodicéer. Det er forskjell på å diskutere logisk konsistens og å forsøke å finne forklaringer for Guds handlemåter. Det ene handler primært om logikk, det andre om teologi. Selv om vi ikke skulle klare å utvikle en troverdig teologi om Det ondes problem er det noe annet enn å si at det innebærer en logisk selvmotsigelse som gjør at Gud må avvises.

Selv om vi ikke trenger teodicéer for å vise at Det ondes problem ikke gjør kristen gudstro logisk selvmotsigende, kan de være nyttige og til dels nødvendige siden rasjonelle grunner er viktig for mange mennesker. Men når vi behandler dette, må vi være tydelige på hvor vi befinner oss. Vi snakker ikke om noe logisk argument mot kristen tro, eller noen sannsynlighetsargument. Det vi ser på er om vi kan forstå hvorfor Gud tillater lidelse og ondskap. Og selv om dette er vanskelig, og i prinsippet umulig fullt ut for begrensede mennesker som ikke kan se ting fra Guds ståsted, kan vi tenke oss flere mulige løsninger.

Vi har så vidt berørt løsningen som går på menneskenes *frie vilje*, men vi kan finne mange andre og til dels overlappende varianter. Vi kan for eksempel knytte argumenter til naturens *orden og lovmessighet* (inkludert evolusjon) og at dette kan være nødvendig for å bygge opp den type verden der vi best kan være frie og vokse som enkeltpersoner og samfunn. Eller vi kan gå inn på *karakterforming* som kan kreve en fysisk verden

med så høy risiko for skader og ondskap at vi kan modne og utvikle oss på en måte som en idealisert lykkeverden med lav risiko ikke ville gjort. Vi kan snakke om *syndens følger* og at noe av den type lidelse vi møter skyldes av vi er rammet av syndefallet og dermed har en tendens til å sette oss selv i fokus eller velge det som er mer eller mindre ondt. Dette er noe annet enn for eksempel risikoen for kometnedslag og jordskjelv som skyldes naturlige lovmessigheter som nevnt over. Vi kan berøre *eksistensielle utfordringer* som at Gud kan bruke lidelse til å vekke oss opp av tilstander av passivitet og sløvhet og gi oss mulighet til å være modige og selvoppofrende. Det er mulig å trekke inn at Gud selv led som menneske på korset og kan være nær når vi har det vondt, en tanke som kan være til trøst og som er vanskelig å finne utenfor kristen tro.

I dette har vi også vurderingene av om Gud kunne klart seg med å skape kun én (idealisert) verden, eller om det er mulig å se grunner til å skape to – vår type verden og en fremtidig nyskapt jord. En av de som har arbeidet mye med Det ondes problem er Atle Ottesen Søvik.¹⁶ Han hevder at følgende er det beste svaret om vi skal vurdere grunner til at Gud skapte verden:

Utgangspunktet er at Gud ville skape en selvstendig verden. For at mennesker skulle ha fri vilje måtte Gud for det første skape en lovmessig verden, for at vi skal kunne forutsi konsekvensene av våre handlinger. For det andre måtte Gud skape en verden som ikke er determinert, for hvis verden er determinert, er bare én fremtid mulig, og da har vi ikke fri vilje. Vår selvstendige frie vilje gjør oss i stand til å gjøre moralsk onde handlinger. Indeterminismen i verden gjør at naturkatastrofer og sykdommer kan oppstå. Når Gud ønsker en lovmessig og selvstendig verden kan han ikke gripe inn for ofte, for da ødelegges det selvstendige systemet Gud ønsket. Men han kan gripe inn noen ganger.

Hvorfor skapte da Gud en slik selvstendig verden hvor han bare kan gripe inn iblant uten å ødelegge systemet? Hadde det ikke vært mye bedre om han skapte en mindre selvstendig verden hvor han kunne gripe inn mer, og hvor ikke det skjedde så mye ondt? Før jeg svarer på det, må du være med på følgende resonnerement: Du og jeg kan bare bli til i denne verden. Vi er fysiske prosesser som har oppstått i denne verden, og vi kunne ikke blitt til i en annen verden, for da hadde det vært noen andre enn oss som hadde blitt til. Det er som å ønske seg andre foreldre: det går ikke an, for du er bare produkt av dine foreldre. Hadde to andre foreldre fått barn, hadde de ikke fått deg, men en annen. På

samme måte kan du bare bli til i vår verden. Skulle Gud skape deg, måtte han altså skape deg i denne verden, som er slik at Gud ikke kan gripe inn for ofte.

Likevel, hvorfor skapte han ikke heller noen andre selvstendige vesener i en bedre lav-risiko-verden¹⁷, i stedet for å skape oss onde selvstendige vesener i denne høy-risiko-verden? Gud har sannsynligvis også skapt en lav-risiko-verden, nemlig himmelen. De som dør i mors liv eller kort tid etter fødsel, blir trolig formet til bevisste og handlende personer og havner direkte der. Men når Gud har skapt en slik verden, så er det godt at han skaper vår verden i tillegg. For vi, som du og jeg, kan bare komme til denne gode verden hvis vi først blir til i vårt univers. Du og jeg kunne ikke blitt skapt direkte inn i himmelen, det kunne bare andre vesener blitt. Dersom Gud har skapt en annen god verden enn vår, er det godt av Gud i tillegg å skape vår verden, fordi han tilbyr overveldende kompensasjon i den neste verden for våre lidelser i denne verden. Derfor er det ingen motsetning mellom å tro at det finnes en god og allmektig Gud, samtidig som det finnes ondskap og lidelse i verden.¹⁸

Det er mulig å si mer, noe Ottesen Søvik da også gjør. Argumentasjonen vi nå har vært gjennom viser imidlertid at det ikke er en selvmotsigelse eller usannsynlig med en god og allmektig Gud, og en verden med lidelse, selv når vi velger å ikke å akseptere mulige grunner som over. Uansett er det som teller for Gud og medmennesker ikke om vi består en teori-prøve. I møte med lidelsen gjelder først og fremst praksis.

Bjørn Are Davidsen
Siv. ing, forfatter og skribent
bjorn-are.davidsen@telenor.com

Fotnoter

1. William Rowes eksempel i 'The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism', *American Philosophy Quarterly*, 16 (1979), side 335-341.
2. Fordi ateistiske filosofer (som John Mackie i en artikkel fra 1955, som omtalt av Gregory E. Gansle i *God and Evil*, side 260-61 i *The Rationality of Theism*, redigert av Copan og Moser, Routledge (2003)) mente det var "direkte irrasjonelt" å tro på en god og allmektig Gud når det finnes ondskap, forsvarte Alvin Plantinga i *God, Evil and Freedom*, Eerdmans (1973) at det ikke er logisk selvmotsigende (dette har fått bred aksept også blant ateistiske filosofer som William Rowe (1979)). Et viktig poeng

er at det i et slik forsvar ikke er nødvendig å vise at argumentasjonen er sann, kun at den er *mulig*. I såfall er det ikke irrasjonelt å tro på Gud selv om man ikke skulle lykkes med mer tradisjonelle forsøk på akseptable *forklaringer* (teodicéer) på hvorfor Gud kan ha skapt en verden som vår.

3. Plantinga (1973).

4. Det er ikke ment å ta bort alvoret eller behovet for empati når f.eks. Eleonore Stump presenterer det som kan kalles for en sjelsutviklende theodicé i *Wandering in Darkness: Narrative and the Problem of Suffering*, Oxford University Press (2010). Det taler ikke nødvendigvis mot en god Gud at vi i møte med farer og lidelse har mulighet til frihet og personlige utviklingsmuligheter knyttet til bl.a. tapperhet, tålmodighet og tilgivelse (i stedet for en fiks ferdig fasitverden uten farer). Se også diskusjonen og videreutviklingen av Swinburne, Ward, Griffin og Hygens teodicéer i Atle Ottesen Søviks avhandling *The Problem of Evil and the Power of God*, (Menighetsfakultetet, 2009), som bok på (Brill, 2011).

5. Se for eksempel *Når livet gjør vondt* av Gunnar Elstad, Lunde (2002) eller *Hva skal vi med stjerner nå? - en fortelling om kjærlighet, sorg og resten av vårt liv* av Espen Olafsen og Per Arne Dahl, Schibsted (2007).

6. (Princeton University Press, 1996).

7. Michael Murray gir en god oversikt i *Nature Red in Tooth & Claw - Theism and the Problem of Animal Suffering* (Oxford University Press, 2011) ss. 10-40.

8. 1. Mos 50,20.

9. Plantinga (1973).

10. Ja...men kanskje likevel en forsonlig fotnote – siden vi rører ved spørsmål rundt syndefall, skapelse osv... i denne setningen.

11. Kunne vi vist til noe litteratur her?

12. Murray (2011), side 14-16.

13. Murray (2011), side 16 (logisk selvmotsigende) og 20 (evidensielt).

14. Rowe, William L. (1979). "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism," *American Philosophical Quarterly*, 16: 335-41.

15. Et naturlig spørsmål er om ikke helvete er et eksempel på vilkårlig og meningsløs lidelse. Det er ille nok at en person opplever mye vondt i dette livet, om han ikke i tillegg skal oppleve en lidelse som aldri opphører. Og selv om vi skulle mene at fortapelsen ender med utslettelse (annihilasjon), er det vanskelig å se at dette kan kompensere for lidelsene en person har opplevd. Et svar vil kreve at vi går såpass mye inn på hvordan vi skal forstå helvete at det krever en egen artikkel. (Se Ray Bakers artikkel i dette nummer. Red.)

16. Hans doktorgradsavhandling *The Problem of Evil and the Power of God*.

17. En verden uten fare for å bli skadet eller gjøre noe ondt.

18. Atle Ottesen Søvik: "Mitt funn: Det ondes problem", *Lys og liv* 2/10 s.15.